

ІСТОРІЯ

УДК: 251

Богдан БОДНАРЮК, Ярослав ЯНОВСЬКИЙ
**ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКА РЕЛІГІЯ: КОСМОЛОГІЯ,
КОСМОГОНІЯ, КУЛЬТИ, ОБРЯДИ ТА МІСТЕРІЇ (III)**

Стаття присвячена комплексному аналізу та характеристиці феномену давньоєгипетської релігії. Автори розглядають космологічну та космогонічну специфіку релігійної системи Стародавнього Єгипту. У статті значна увага також приділяється низці питань, пов'язаних з висвітленням змісту міфів, гімнів, сакральних текстів та написів, дидактичної літератури, значною мірою орієнтованих на практичне виконання культово-обрядових і містеріальних приписів усіма прошарками давньоєгипетського соціуму. Крім того, автори описують такі теургічні реалії й аспекти релігійного життя єгиптян, як пантеон номових і державних богів, сакральна символіка, статус фараона, обоження людини, вчення про душу та святість, уявлення населення про інфернальні образи й поширені духовно-етичні традиції у самому Стародавньому Єгипті й Куші.

Ключові слова: *Стародавній Єгипет, Куш, давньоєгипетська релігія, давньоєгипетська космологія, давньоєгипетська космогонія, культово-обрядова практика, давньоєгипетська магія, давньоєгипетські містерії.*

Богдан БОДНАРЮК, Ярослав ЯНОВСЬКИЙ
**ДРЕВНЕЕГИПЕТСКАЯ РЕЛИГИЯ: КОСМОЛОГИЯ,
КОСМОГОНИЯ, КУЛЬТЫ, ОБРЯДЫ И МИСТЕРИИ (III)**

Статья посвящена комплексному анализу и характеристике феномена древнеегипетской религии. Авторы рассматривают космологическую и космогоническую специфику религиозной системы Древнего Египта. В статье значительное внимание также уделяется ряду вопросов, связанных с освещением содержания мифов, гимнов, сакральных текстов и надписей, дидактической литературы, в значительной степени ориентированных на практическую реализацию культово-обрядовых и мистеріальных предписаний всеми слоями древнеегипетского социума. Кроме того, авторы описывают такие теургические реалии и аспекты религиозной жизни

египтян, как пантеон номовых и государственных богов, сакральная символика, статус фараона, обожение человека, учение о душе и святости, представления населения об inferнальных образах и распространенных духовно-этических традициях в самом Древнем Египте и Куше.

Ключевые слова: Древний Египет, Куш, древнеегипетская религия, древнеегипетская космология, древнеегипетская космогония, культово-обрядовая практика, древнеегипетская магия, древнеегипетские мистерии.

Bohdan BODNARIUK, Yaroslav YANOVSKYI
ANCIENT EGYPT RELIGION: COSMOLOGY,
COSMOGONY, CULTS, RITES AND MYSTERIES (III)

The article is devoted to the complex analysis and characterization of the phenomenon of ancient Egypt religion. The authors study the cosmological and cosmogony peculiarity of the religious system of ancient Egypt. Of considerable attention is also a number of issues related to the coverage of the content of myths, hymns, sacred texts and inscriptions, didactic literature, which are largely focused on the practical implementation of religious ceremonial and mysterious ordinances by all walks of life of the ancient Egyptian society. Furthermore, the authors describe such theurgical realities and aspects of the religious life of the Egyptians as the pantheon of the nomadic and state gods, sacred symbolism, the status of Pharaoh, the deification of man, the doctrine of the soul and holiness, the population awareness of the infernal images and widespread spiritual and ethical traditions in the ancient Egypt and Kusha.

Keywords: ancient Egypt, Kusha, ancient Egyptian religion, ancient Egyptian cosmology, ancient Egyptian cosmogony, ritual practice, ancient Egyptian magic, ancient Egyptian mysteries.

Продовжуючи розгляд кола питань¹, пов'язаних з висвітленням особливостей зародження і формування давньоєгипетської релігійної системи, доцільно зупинитись на пантеоні номових та „загальнодержавних” богів. Як відомо, ще Геродот (484-425 рр. до н.е.) у своїй „Історії” (II, 37)

¹ Боднарюк Б., Яновський Я. Давньоєгипетська релігія: космологія, космогонія, культури, обряди та містерії (II) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: ЧНУ, 2017. – Т. 2 (44). – С. 8-20.

залишив опис двох варіантів сонму верховних божественних „персоналій”, поширених серед населення Стародавнього Єгипту. В Геліопольському пантеоні нараховувалось 9 „теургічних постатей”: бог Сонця Ра-Атум, бог вітру Шу, що розмежовував небо та землю, богиня Тефнут – персоніфікація вологості, бог Геб – втілення землі, богиня Нут, яка репрезентувала небесну сферу, Сет – бог бурі та блискавки, богиня Нефтіс, дружина Сета, Осирис, котрий згодом став володарем Неба й ототожнився (злився) з Ра, і його дружина Ісида. З „Великою дев’яткою” був тісно пов’язаний (на рівні сакралізованих „космологічних реалій”) десятий бог – син Ісиди Гор [28, с. 161].

Гермопольський пантеон (за тим самим Геродотом) налічував 4 пари „вічних найвищих божеств” (т.зв. Гермопольська або „Велика вісімка”): Нун і Наунет (втілення первісного Океану), Хутт й Хаухет (персоніфікація води в русі), Кук та Каукет (уособлення темряви, котра панує у первісному Просторі), Амон („прихований”) і Амаунет (іпостасі Неба, повітря й вітру). „Велику вісімку” (або Огдоаду) доповнював бог мудрості Тот; його „священними” тваринами були павіан та ібіс [28, с. 161-162].

В якості „унаочненої класифікації” нижче подається загальна (звідна) таблиця, яка відображає своєрідну „божественну палітру” світоглядних орієнтирів давньоєгипетського соціуму в достатній повноті.

Звід пантеону давньоєгипетських богів за даними джерел

<i>Ім'я бога</i>	Опис	Інше ім'я
<i>Аа</i>	один з богів, Творців усього сутнього	
<i>Абеш-імі-дуат</i>	„Поєднано з Амдуатом” – божество давньоєгипетського „потойбіччя”	
<i>Абі</i>	бог смерті	

<i>Айхі</i>	верховний бог музики; його „божественний інструмент” – сістр	Ехі, Іхі
<i>Аха</i>	бог багатства та безпеки, танців і веселоців; захисник дітей й матерів від примхів долі	
<i>Ахат</i>	жіноча персоніфікація бога Аха	
<i>Акер</i>	бог, що втілює землю; союзник Сета у протистоянні з Апофісом	Акар
<i>Амонеміпет</i>	„Захисник землеробів”; це божество захищало „Божественні поля” й сприяло родючості, врожаю, зростанню сільсько-господарських культур	Мін-Камутефу і Амон-Міну
<i>Ам-хех</i>	бог загробного світу; один із його суддів	Ам-хеху, Ам-шут
<i>Амаа</i>	бог підземного світу, наглядач за душами померлих	Ам-аа
<i>Амонет</i>	персоніфікація повітряної стихії, стоїть на її охороні; володар північного вітру, а також – жіноче втілення Амона	Амаунет

<i>Аменті</i>	божество, яке охороняло вхід до підземного світу	Амент, Амену
<i>Аментет</i>	богиня родючості, „Богиня Заходу”, покровителька померлих	Іментет
<i>Амміт</i>	божество-чудовисько, „пожирач душ” грішників	Аметет, Аммут
<i>Амон</i>	початково – персоніфікація повітря, надалі бог-покровитель міста Фіви; згодом його культ поширився на весь Єгипет і жерці ототожнювали Амона з богом сонця Ра; його дружина – богиня Мут; зображувався у вигляді чоловіка з короною й двома золотими перами на ній	Амен, Імен, Іменанд
<i>Амон-Ра</i>	„Бог богів”, суверенний володар Неба	
<i>Амон-Ра-Камутеф</i>	регіональне уособлення бога Амон-Ра у Фівах (Карнаці) в період Середнього царства	Мін-Камутеф

<i>Амдджеру</i>	одна з впливових богинь підземного царства; покровителька „Другої години ночі”	
<i>Анат</i>	„Червона богиня”; покровителька диких тварин, сексу й війни; є запозиченням з семітської міфології; набула поширення у давньо-єгипетському соціумі в епоху гіксоського панування	Анатх
<i>Анеджті</i>	номовий бог, покровитель міста Бусирис	Анесті
<i>Анубіс</i>	„Суддя богів”, „Владика Расетау”, „Той, хто стоїть попереду чертога богів” й „Рахівник сердець померлих”; бог-охоронець могил та мумій, заступник померлих, некрополів і цвинтарів, один із трьох головних суддів царства мертвих, хранитель отрут й ліків; мав дар передбачення та пророцтва; центр його культу – місто Каса (Кінаполь) 17-го ному; зображувався у вигляді лежачого чорного шакала чи дикої собаки Саб	Анпу, Інпу

<i>Анукет</i>	в період Давнього царства її шанували як богиню ріки Ніл на Елефантині; у подальшому сформувався культ Анукет як богині в усьому Стародавньому Єгипті; одночасно вона залишалась „заступницею” першого порога Нілу; її сакральна тварина – антилопа (газель)	Анукіс
<i>Аперетісет</i>	номова богиня-покровителька міста Хент-мін	
<i>Аніс</i>	священний бик; його культ був головним у місті Мемфіс	Хап, Хепі
<i>Апен</i>	жорстокий демон-змій, котрий уособлював морок і темряву; одвічний ворог бога Сонця Ра, з яким бився щоночі; його дім – підземне царство	Апофіс, Аоп, Апелі, Апоп
<i>Акедіс</i>	кушитський бог, який мав сакральну схожість з єгипетським богом Пта	

<i>Аренснуфіс</i>	кушитський бог полювання, освіти та варті	
<i>Атон</i>	бог сонячного диска, Творець всіх живих істот; створив, організував і впорядкував Всесвіт	Атен, Ітен
<i>Атум</i>	бог – втілення „вечірнього Сонця”; примордіальний бог Першотворення Всесвіту з Хаосу; зображувався у вигляді жука-скарабея	Тем, Тум
<i>Ах</i>	„Просвітлений”, „Блаженний”; езотеричне божество, частина сутності людини, посередник між богами та людьми; загробне втілення фараонів	
<i>Аш</i>	архаїчне локальне божество, яке правило Лівійською пустелею; один з найстаріших богів давньоєгипетського пантеону	
<i>Ба-Пеф</i>	бог загробного світу; наглядач за химерами	

<i>Бабі</i>	демон мороку та пільми; найчастіше виступав в ролі божества „території померлих” – Дуата	Бабан, Бебон
<i>Банебджедет</i>	шанований єгиптянами бог плодючості, родючості та народжуваності	Уїддер з Мендеса
<i>Басенеф</i>	бог врожаю	Бапепф
<i>Баст</i>	„богиня-кішка”; персоніфікація давньоєгипетських свят; її центральний храм розташовувався у м. Бубастис; зображувалась із зіркою на голові; стародавні греки ототожнювали цю богиню з Артемідією	
<i>Бастет</i>	верховне божество; уособлення світла (сонячного або місячного); бог веселощів, удачі й домашнього вогнища, захисник бідних та літніх людей; зображувався карликом з пишною бородою	Бубастіда
<i>Басті</i>	один із суддів „Суду мертвих”	

<i>Бат</i>	номова богиня-корова Верхнього Єгипту; покровителька великої рогатої худоби	
<i>Бата</i>	найдавніше давньоєгипетське божество, яке шанували як в жіночому, так і в чоловічому „образі”; центром його культу було місто Каса; зображувався у вигляді бика	Бат
<i>Бехедеті</i>	божество декількох номів Нижнього Єгипту	Гор з Едфу
<i>Бенну</i>	божество, яке символізувало вічне життя і воскресіння з мертвих	
<i>Бес</i>	бог захисту від небезпечних тварин пустелі; покровитель дітонародження, вартовий однієї з „Небесних брам”	
<i>Бухіс</i>	священний чорно-білий бик із сонячним диском над головою; шанований єгиптянами як втілення бога війни Монту	
<i>Вадж-вер</i>	давньоєгипетський бог родючості й статку	

<i>Ваджет</i>	„богиня-змія”; хранителька і захисниця номів Нижнього Єгипту	Буто, Еджо, Овазет, Уджат, Уто
<i>Веретхекау</i>	„богиня-кобра”, що уособлювала надприродні сили	Уеретекау
<i>Восрет</i>	богиня захисту та оберегу	Усерет, Усрет
<i>Геб</i>	„Репаті” („Володар володарів”); верховний бог землі	
<i>Генген Вер</i>	„бог-гусак”; його сакральна функція – вплив на творчу енергію; в означеному сенсі теж відігравав роль „бога-творця”	
<i>Гор-ахті</i>	одне з втілень бога Гора; так само шанувався і як бог світла	Гарачте
<i>Гарендомес</i>	божество опікунства	
<i>Гармахіс</i>	персоніфікація Сонця, яке сходить над обрієм	Гурун
<i>Гармахіс-Чепре- Ра-Атум</i>	„Божество сфінкса”	Гор-ем-ачет- Чепре-Ра-Атум
<i>Гароеріс</i>	„Гор Старий”, „Гор Великий”, – варіант (форма) титулатури верховного бога Гора	Гер-ур, Гер-вер

<i>Гарнократ</i>	дитяче божество в часи правління династії Птолемеїв та існування Римської республіки; грецький (еллінізований) епітет бога Гора	
<i>Гор</i>	„Вирій”; верховний бог, який уособлював землю й ранкове Сонце, та слугував одним із сакральних символів влади фараона у вигляді символічного зображення сокола; іноді малювався як чоловік, на голові котрого сиділа вутка	Аруеріс, Харпа-Ра
<i>Гора діти</i>	за переданням бог Гор мав 4 сини, які втілювали 4 „частини” людської душі й 4 головних життєдіяльних органів людини: Амсет (ототожнювався з „Ка” та печінкою); Хапі (ототожнювався з „Шу” – серцевою енергією, і легенями); Кебексенуф (ототожнювався із „Сах” – „душею мумії”, й кишківником); Дуамутеф (ототожнювався з „Ба” та шлунком)	

<i>Гор Іунмутеф</i>	захисник богині-матері Ісиди	Са-мереф
<i>Дедун</i>	божество пахощів і ладану	Аренснуфіс-Дедун, Дедвен
<i>Джефа</i>	божество їжі	
<i>Дунануї</i>	„бог-сокіл” 18-го ному Верхнього Єгипту; персоніфікація духовних сил людини	
<i>Еніт</i>	заздрісна дружина бога війни Монту	Аніт, Іуніт
<i>Іарет</i>	богиня поховання і переродження (реінкарнації); сакралізоване втілення Сходу та „Східної пустелі”	Ярет, Уарет, Арет
<i>Ігай</i>	божество оазів, захисник мандрівників	
<i>Інпут</i>	богиня Дуата (місця перебування душ померлих)	Анпут, Інпеут і Інепут
<i>Іпет</i>	номова „богиня-бегемот”	Іпі, Опет
<i>Іпет-херет</i>	богиня-покровителька царських „гаремів” з наложницями-рабинями	Іпі-верет
<i>Іпет-уерет-ем-чет-Нут</i>	богиня одного з місяців за давньоєгипетським календарем	

<i>Ісфет</i>	божество, яке виступало в ролі уособлення первісного повітряного Хаосу	
<i>Ісида</i>	„Та, у якої тисяча імен”; верховна богиня родючості й материнства, дружина Осириса; символ родинної відданості; богиня мореплавства і покровительниця моряків; зображувалася із човником у руках	Асет, Ісет
<i>Ісида-Сопдет</i>	покровителька двох початкових держав – Верхнього та Нижнього Єгипту; передвісниця розливу Ніла	Ісет-Сопдет, Асет-Сопдет
<i>Інмутеф</i>	„Стовп своєї матері” – містизоване родинне божество	Інмутеф
<i>Іусат</i>	„Бабуся всіх божеств” – сакральна теургічна праматір в давньо-єгипетському пантеоні	Іуесаес, Саосіс, Юсаес, Осаас
<i>Іхі</i>	молодший бог-покровитель музики й музикальних інструментів; зображувався у вигляді дитини із сестром в руках	

<i>Какау</i>	„божество-бик”, персоніфікація чоловічого початку	
<i>Камутеф</i>	„Бик його матері” – персоніфікація статевої енергії	Камефіс
<i>Кек</i>	бог темряви	Кук, Кеку
<i>Кекет</i>	богиня темряви; була жіночим втіленням первісного водного Хаосу	Каукет
<i>Кематеф</i>	уособлення бога Амона у вигляді мудрого змія	Кнеф
<i>Кем-ур</i>	номове божество смерті та померлих, покровитель міста Канопа	Кенуер
<i>Кадеш</i>	член „священної давньоегипетської тріади” (разом з богами Мін та Решеф); божество перейшло в пантеон з Ханаана	Кедешет, Кадшу
<i>Кебехут</i>	„Божественна небесна земля”; ця богиня дарувала померлому фараону можливість для відродження у потойбічному світі	Кебехет

Маат	верховна богиня, донька Ра; уособлення Світобудови, Світопорядку та Істини; її сакральний символ – страусове перо („маат”) на голові; зображувалась сидячою на землі, з підігнутими під підборіддя ногами	
Мафдет	„богиня-гепард”; сестра-близнюк богині Сешат; персоніфікація правосуддя, помсти й страти; захисник фараона та його відпочивальні (у нічні часи)	
Мафед	божество, яке відкривало шлях для мертвих у темряві (в „лабіринті долі”)	
Махаф	демон, котрий будив бога підземного світу і смерті Акена	Махахед
Маахес	син богині Баст, левоголовий бог, „Володар війни”, „Той, хто радіє крові”; персоніфікація погоди, квітки лотоса, пожирач полонених	Міхос, Місіс, Мейхес і Махес
Мандуліс	кушитський бог Сонця	Мервел

<i>Меченті-ен-ірті</i>	номове божество міста Летополіс	Сіхе, Ченті-ірті
<i>Мехен</i>	„зміїне божество з Амдуату”; бог- захисник померлих насильницькою смертю	
<i>Мехет-Верет</i>	богиня Неба; персоніфікація небесних сил	Іхет, Мехтурт, Мехурт
<i>Мехіт</i>	богиня „Північного вітру”, покровителька міста Онурис; зображувалась із головою левиці	
<i>Менхіт</i>	богиня боротьби та звитяги	
<i>Меретсегер</i>	богиня мовчання; покровителька кладовищ і будівельників гробниць	Мерсергер
<i>Мерімутеф</i>	„бог-баран”; божество мертвих, іпостась Осириса, покровитель 11-го ному Верхнього Єгипту	
<i>Мерімутеф-ем- таентем</i>	бог мертвих; одне з втілень Гора	
<i>Месеченет</i>	богиня, яка зустрічала людину при її появі на світ; покровителька породіль й помічниця повитух	Мешенет, Месхент

<i>Мін</i>	бог родючості, розмноження людей і тварин, та покровитель мандрівних караванів; номове божество Коптоса; зображувався у вигляді чоловіка з „фаллічним пріоритетом” й батогом у руці	
<i>Мін-Амон</i>	божество смерті й народження (інкарнації)	
<i>Мін-Камутеф</i>	„Мін, бик та його мати” – троїста сутність процесу зародження життя (процес життєдайного запліднення)	Камутеф, Амон-Ра-Камутеф, Аменемор
<i>Мневіс</i>	номове божество міста Геліополь; зображувалося у вигляді чорного бика і мало багато спільних функціональних рис з Апісом	Мер-уер
<i>Монту</i>	в епоху Давнього царства належав до числа сонячних божеств, з часів Нового царства – бог війни та покровитель зброї; номове божество Фів; зображувався у вигляді чоловіка з головою сокола; в руці ж він тримав спис	Менту, Монт, Мунту

<i>Мут</i>	„Мати матерів”, дружина Амона (Раїт); богиня Неба, котра народила Сонце і яка створила матеріальний світ; покровителька матері фараона; „Володарка озера Ашер” (біля Фів)	
<i>Наунет</i>	жіноча персоніфікація бога Нуна	
<i>Небет-аху</i>	„Божество з Амдуату” (загробного світу)	
<i>Небет-анх</i>	„Божество з Амдуату” (загробного світу)	
<i>Небетхетепет</i>	номова богиня- покровителька міста Геліополіс; жіночій „аватар” Атума	
<i>Неб-тауї-джесер</i>	„Божество з Амдуату” (загробного світу)	
<i>Небтуї</i>	„Володарка полів”; покровительниця міста Латополь	
<i>Нехбет</i>	„Біла богиня”; берегиня верховної сакральної влади фараонів й захисниця всіх номів Верхнього Єгипту і тваринного світу; покровителька міста Нехен (Іераконполь); зображувалась у вигляді жінки з головою шуліки	Нехбет

<i>Неджітеф</i>	„Божество Неба” (небесної сфери)	
<i>Нефертум</i>	„Бог квітки лотоса”; символ народження, процвітання і вдачі	Нефертем
<i>Нехебкау</i>	„бог-змієборець”; помічник Сонця, хранитель входу в загробний світ, а також „Подавач їжі”	
<i>Нехеметауаї</i>	„Господиня міста” – берегиня міського населення в Стародавньому Єгипті	Нехемет-ауаїт, Нехеметі-ауаї
<i>Нейт</i>	„Синя богиня,, небесної сфери, яку стародавні греки називали „єгипетською Афіною”; „Відкривальниця шляхів”, яка виконувала функції деміурга; дружина бога Хнума, мати Себека й усіх крокодилів; зображувалась жінкою, яка годує грудьми двох новонароджених крокодилят	Ніт
<i>Немті</i>	божество 12-го ному Верхнього Єгипту, покровитель міста Іеракополь; володар „Східної пустелі” й караванного шляху до Червоного моря; Немті зображувався із головою сокола	Анті, Антаїос

<i>Непрі</i>	„Бог зерна та пива” (злакових культур і хмелю), син богині Рененутет; зображувався товстуном з намальованими по всьому тілу колосками	Непері
<i>Непіт</i>	жіноча персоніфікація Непрі; богиня „молодої Води” (тобто початок розливу річок); її культ сформувався у період Нового царства	
<i>Нефтида</i>	супутниця Ра під час його нічного плавання по підземних водах; захисниця померлих (тих, хто втопився)	Небет-хут, Небетхет, Нефтіс
<i>Ніау</i>	бог заперечення „удаваної сутності речей”	
<i>Ніаут</i>	дружина Ніау; богиня „великого Ніщо”, з якого складається „первісний Хаос” – Нун	
<i>Нун</i>	космічне божество; уособлення первісного водного Хаосу	Ніу, Ну
<i>Нут</i>	верховна богиня Небес, „Велика матір зірок”, „Та, що народжує богів”	

<i>Онурис</i>	бог полювання; в ряді номів шанувався як бог війни; його дружина – богиня Мехіт; покровитель міста Тініс	Анхер, Інхар, Анхурет, Онхур
<i>Осирис</i>	бог відродження (воскресіння), родючості, полювання та війни; володар загробного світу – Расетау, а також – „Іару” („Райських полів”); захисник людей перед іншими богами; навчив людей плавити мідну і золоту руди, випікати хліб, виготовляти пиво й вино; покровитель міста Абідос	Усир, Уенен-нефер, Омфіс, Оннофрис
<i>Па-неб-тауї</i>		
<i>Пачет</i>	богиня війни	Печет
<i>Пенпен</i>		
<i>Петесучос</i>	персоніфікація бога Себека; мав поширення у Фаюмі в період Середнього царства	
<i>Пта</i>	головне божество ремісників та художників; бог ремесел і творчості, істини та справедливості; покровитель міста Мемфіс; зображувався з посохом в руці	Птах

<i>Птіревс</i>		
<i>Раїт</i>	жіночий „прояв” бога Сонця Ра	Раг
<i>Раг-тауї</i>	богиня-наглядач, дружина Монту	Рагтаві
<i>Ра</i>	бог – втілення „денного Сонця”, „Батько усіх богів”; початково зображувався у вигляді величезного kota, а згодом – з головою сокола, увінчаною сонячним диском; покровитель міста Іуну (Геліополь)	Ре
<i>Ра-Гарачте</i>	специфічна „форма” злиття богів Ра і Гарачте в Геліополісі	
<i>Рененутет</i>	„Правительниця закромів”; богиня, котра охороняла зібраний врожай; зображувалось жінкою зі змією на голові	Термутіс, Рененуетет
<i>Реніт</i>	лев богині Атрібіс	Репут, Тріфіс
<i>Решепф</i>	бог війни, який був „запозичений” з Ханаана	Решеп, Речер
<i>Руті</i>	один із суддів давньоєгипетського царства мертвих	

<i>Сехмет</i>	„Могутня”; дружина бога Пта; богиня війн, хвороб, лікування, спекотного сонця; покровителька Мемфіса; зображувалась із головою левиці	Сахмет
<i>Сахмет-васіт</i>		
<i>Сатіс</i>	головне номове божество Елефантини	Сатет, Сатчіт
<i>Себіумекер</i>	кушитський бог Творіння матеріального світу	
<i>Сефегіру</i>		
<i>Селкет</i>	богиня-покровителька фараона та його владних повноважень; вшановувалась на теренах Нижнього Єгипту; зображувалась у вигляді жінки зі скорпіоном на голові	Селкіт, Серкет
<i>Сем</i>	божество смерті	рівне Тоту і Анубісу
<i>Сематаві</i>		Харсомтус, Сомтус
<i>Сена</i>	божество, яке згадувалося єгиптянами у заклинаннях	
<i>Сераніс</i>	мемфіська „форма” бога Осириса часів Птолемеїв та Римської республіки	Сараніс

<i>Сешат</i>	сестра Тота; богиня писемності та арифметики (рахунку); берегиня рукописів, архівів та бібліотек; покровителька будівництва і будівельників; номова богиня міста Саїс; зображувалась жінкою з головою пантери й семипроменевою зіркою на голові	Сафеч, Сафчет-Абуї, Сешет
<i>Сешмет</i>	богиня мертвих	
<i>Сет</i>	верховний бог пустелі, первісного Хаосу, насильства і руйнування оазів; володар металів, „оживлювач” мертвих; його сакральні тварини – свиня, антилопа і жираф; зображувався з головою віслюка; покровитель міста Омбос	Сетеч, Сетек, Сетес, Сутеч, Суті
<i>Сіа</i>	„Богиня божественної Мудрості”, дружина бога Ху	
<i>Себектет</i>	дружина бога Себека; захисниця людей перед водяними демонами та зміями; до пантеону увійшла в епоху Нового царства	

Себек	„бог-крокодил” з численними властивостями; володар річок та озер; караючий суддя загробного світу; покровитель міста Крокодилополь; зображувався із золотою короною на голові, а в руках – тримаючим палку та ніж	Себак, Себек, Сучос
Сокар	один із найстаріших в єгипетському пантеоні з богів смерті	
Сондет		Сотіс
Сондет-Несрет		
Сонду		Сопеду
Та-Біджет		
Та-сенет-нофрет		Сенетнофрет, Та-Сент-Неферет
Таджет	богиня-покровителька ткацтва й ткацького виробництва; охороняла одяг богів (статуї в храмах), фараонів та мертвих	Таїт, Таїтет, Тайет
Татенен		
Тауерет	богиня-покровителька жінок та дітей; персоніфікація жіночого початку; зображувалась у вигляді вагітної самки гіппопотама	Таверет, Таврет, Таурт, Теріс, Туеріс

Тєфнут	верховна богиня, персоніфікація вологи; „Улюблене око Ра”; зображувалась з головою левиці	Тєфенет, Тєфнет
Тємет		Тєміт
Тєнем		
Тєнему		
Тот	„Серце Ра”, „Володар Часу”, бог мудрості та знань, писемності й літератури; його дружина – богиня Маат; покровитель міста Шмун (15-ий Заячий ном); зображувався з головою павіана та довгою тонкою тростиною в руці	Тєхут, Дєхуті
Тітоєс		Туту
Тжайсєнеф		
Тжєнемет		Тєнемет
Тжєненет	номова богиня, покровителька міста Гермонт; дружина бога Монту	Тєненет, Чєненет
Унут		Уєнут
Упуат	бог-провідник, „Відкривач шляхів”, „Перший боєць Осириса”; покровитель міста Сіут (Лікополь); зображувався чоловіком із головою вовка, тримаючого в руках лук та булаву	Офоїс, Упуат, Уєрует, Вєпуат

Унес	богиня вогню та полум'я; персоніфікація вогняної стихії	
Уто	„Зелена богиня”, повелителька рослинного світу; охороняла Ра й фараонів (їхню владу); покровителька міста Буто; зображувалась жінкою з головою кобри, тримаючою в руці стеблину папіруса – емблему Нижнього Єгипту (як його берегиня)	Уаджит
Уай		
Уенег		
Ха		
Хані	божество ріки Ніл, покровитель вологи та врожаю; зображувався чоловіком з великим черевом та жіночими грудьми, а на його голові висілася корона з папіруса; в руках він тримав посудини з водою	
Хатхор	„богиня-корова” архаїчної доби; „Золота богиня”, „Дом Гора”; персоніфікація свята, веселощів, шлюбу та материнства; єгиптяни вірили, що вона народила Сонце; покровителька міста Дендера	Хатор

<i>Харсісс</i>		
<i>Хатмехіт</i>	„Перша серед риб”; уособлення щасливого життя, домашнього вогнища і захисту знедолених; покровительниця міста Мендес; зображувалася із рибою на голові	
<i>Хедедет</i>	первісно – „богиня-скорпіон”; в епоху Нового царства вона іпостасно злилась із богинею Ісидою	
<i>Хедж-хотеп</i>		
<i>Херішеф</i>	„Той, хто перебуває на своєму озері”; „Владика Канала”, який з’єднав Ніл з Фаюмським озером; бог родючості й води, покровитель полювання та рибальства; номове божество міста Гераклеополіс	Арсафес, Харсаф
<i>Хаухет</i>	богиня „безкінечності у Просторі”	Хехет
<i>Хека</i>	бог давньоєгипетської магії, покровитель жрецтва	Хіке
<i>Хекат</i>	богиня вологи і дощу	Хекет
<i>Хемсут</i>	богиня долі та захисту	Хемусет

<i>Хемен</i>	божественна істота, що мала багато спільних властивостей з богом Гором	
<i>Хенсіт</i>	богиня-покровителька 20-го ному Нижнього Єгипту	Ченсут, Ченсіт
<i>Хесат</i>		Хесахет, Хесарет
<i>Хетенбакеф</i>		
<i>Ху</i>	абстрактне (без „образу”) божество творчого слова; персоніфікація божественної волі	
<i>Хуарун</i>	„запозичений” бог сіро-палестинського походження; був подібний Хармахісу	Хурон, Горан, Хаурон
<i>Хемі</i>		
<i>Хентечтай</i>	божество Стародавнього царства; покровитель міста Атрібіс; зображувався з білою короною та рогами бика на ній	Хентіхенті
<i>Хенті-ірті</i>		
<i>Хепеш</i>		
<i>Хепрі</i>	бог – втілення „ранішнього Сонця”; „Той, що виник у своєму імені” (сам із себе); зображувався у вигляді жука-скарабея	Хепера, Хепре

<i>Херібакеф</i>		
<i>Херті</i>		
<i>Хет-аат</i>		
<i>Хех</i>	божество, яке втілювало грізні природні стихії в дії; Хех зображувався у вигляді чоловіка з головою жаби	
<i>Хнум</i>	„Володар Долі”; бог родючості, котрий створив світ (воду й сонце, що заходить) і людину з глини на гончарному колі; охоронець води, витоків й катарактів (порогів) Ніла; зображувався у вигляді чоловіка з головою барана	Хнубіс, Чнуміс, Чнуфіс, Хуфіс
<i>Хонсу</i>	місячне божество; бог-повелитель Часу та покровитель медицини	Хонс, Хенсу, Чонсу, Хоншу
<i>Хор</i>	бог Неба та царської влади, покровитель давньоєгипетського війська; фараони вважились втіленням Хора на землі; його зображення – людина з головою сокола	

<i>Хентіаменті</i>	„Перший з країни Заходу” (тобто „Країни Мертвих”); в епоху Стародавнього царства – бог Абідоського некрополя; зображувався у вигляді лежачої собаки	Ченті-Іментіу, Чонтаменті
<i>Шаї</i>	бог виноградної лози, покровитель багатства; в епоху Середнього царства став вшановуватись як бог Долі, котрий також визначав термін людського життя	Шай
<i>Шед</i>		
<i>Шентаїт</i>		Шентаджет, Шентаджит
<i>Шенут</i>		
<i>Шенсі</i>		
<i>Шесемтет</i>	„богиня-левиця”; центральний храм розташовувався на острові Елефантина; покровительниця царства Пунт	Шесметет, Смітхіс
<i>Шесему</i>	божество загробного життя; бог-охоронець мумій, кат грішників, опікун бальзамування, а також покровитель виноградарства й виготовлення олії	Шесму

Шу	бог повітря, який розмежовував небо і землю; зображувався у вигляді чоловіка, що стоїть на одному коліні, здійнявши руки вгору, і тримає небеса	Чу, Чоу
Ям		Яау, Ямму
Яніу		Йоніу, Іаніу
Ях	бог Місяця; вважався втіленням всіх місячних божеств і демонів; зображувався людиною, увінчаною місячним диском та місячним серпом	Ях-джехуті, Іах, Йох, Ах

Як бачимо, релігійна система стародавніх єгиптян – це, значною мірою парадоксальне переплетення фетишизму і тотемізму, політеїзму й монотеїстичних уявлень, теогонії та космогонії, культу і його міфологічного „підґрунтя” чи „втілення”. З первісних релігійних уявлень домінуванням позначився тотемізм; єгиптяни в архаїчну епоху (тобто до об’єднання номів) тотем вважали своїм першопращуром, здатним захистити їх від будь-якої напасти або, навпаки, накликати її. Тотемне походження мали навіть назви окремих номів – Заячий, Антилоповий, Гепардовий, Крокодиловий, Гіппопотамовий [36, с. 205]. Отже, кожний ном, кожне поселення поклонялося своєму тотему-покровителю; для місцевого населення він служив суттєвою „підмогою” у справі підтримки локального релігійного патріотизму, і навіть – був пов’язаний з проявами шовінізму, спрямованого проти жителів сусідніх номових об’єднань. Разом з тим, окремі тотемні культури у зв’язку з посиленням державотворчих процесів, зокрема, ускладненням політичної та владної структури соціуму, у підсумку ставали загальнодержавними і вшановувались в усіх номах. Природно, що загальноєгипетське визнання здобули передусім столичні культури й культово-обрядові практики,

орієнтовані переважно на іригаційне землеробство. Їхню певну централізацію згодом засвідчив факт появи одного й того самого бога відразу в кількох іпостасях. Так, сонячне божество в різні години дня виступало в різних „аватарах”: „Я бог Хепра вранці, я бог Ра опівдні, я бог Атум увечері” [36, с. 207]. В забобонній уяві стародавніх єгиптян світ був переповнений найрізноманітнішими божествами, демонами та духами; вони мали „тваринне” й „рослинне” походження, з елементами регіональної (локальної) сакралізації. Богів уособлювали священні тварини, птахи, риби, комахи та плазуни (в період Давнього царства найпоширенішими були саме зооморфні теургізовані види) [36, с. 210]. Сучасні єгиптологи нарахували у початковому пантеоні понад дві тисячі богів і демонів.

Різні історичні епохи під час правління різних династій фараонів супроводжувалися симптоматичною тенденцією: культу місцевого значення поступово досягали загальнодержавного рівня. Наприклад, в період правління V династії „національного” статусу набуло геліопольське божество Ра. Доба Середнього царства позначилась зверхністю іншого солярного бога – Амона [18, с. 88]. Осирис – як бог мертвих – витісняє з кінця III тис. до н.е. іншого шанованого покровителя померлих – Анубіса. Саме Осирис стояв у витоків формування на терені Стародавнього Єгипту культу вмираючого і воскресаючого бога, якого вбив його брат Сет, бог скотарства, і воскресив син, бог Гор [19, с. 88-89].

Чільне місце у давньоєгипетській релігії належало культам та ритуалам, присвяченим космічним силам. Вони представлені „першою трійцею” – богом Гебом, богинею Нут й богом Шу. Від Геба і Нут народилися Ісіда та Осирис, Сет й Нефтіс. Крім них, у створенні світу взяли участь Амон і Тефнут. В архаїчну епоху бог Сонця мав свою власну „родину богів”, котра одночасно складала „вищу божественну раду”. Зрештою, поетапно утворився вищезгадуваний найдавніший універсальний пантеон богів – т.зв. Еннеада (Дев’ятириця) [27, с. 53-54]. Еннеада мала центральне святилище в храмі Сонця. „Керманич” Дев’ятириці – Атум, котрий перебуває на вершині „первісного пагорба”, виник, за переданням, „сам собою”. Ім’я „Атум” означає „все”, а також „нічого”, що символізувало у Стародавньому Єгипті вічність [27, с. 54]. З космічними культами та обрядами були пов’язані солярні боги – Ра і Амон, які вели постійну боротьбу зі Злом;

останнє ототожнювалося з різного роду чудовиськами, особливо – зі зміями. Означені божества так само „відповідали” за річний календарний цикл – зміну пір року. Періодично Тефнут, донька Ра, вступала у зв'язок з Шу; цей акт знаменував собою припинення посухи й народження природою нових плодів і появи врожаю [10, с. 45]. Свято повернення коханої доньки Ра (з тимчасового „шлюбу”) в давньоєгипетському календарі отримало назву „День виноградної лози і повноти Нілу” [10, с. 45].

У Стародавньому Єгипті широко розвинувся культ води. В уяві єгиптян сам Всесвіт виник з первісного водяного Хаосу – божества Нун. Воду єгиптяни „заселяли” численними духами, якими керував крокодилоголовий Себек. Ріку Ніл вони не піддавали обоженню, зате сакралізували її дворазовий розлив – через Хапі (цього бога зображували у вигляді товстуна з дарами землі для вищих богів) [7, с. 109]. Разом з тим, поклоніння воді на терені Єгипту завжди поступалося своїм значенням солярному культу. В цьому не було нічого дивного, оскільки для аграрного населення найнебезпечнішою загрозою залишалась не водяна стихія (зокрема – повені), – а літня засуха й спекотні вітри пустелі [7, с. 110-111].

Найдавнішим солярним культом в країні Білої та Червоної глини був культ Ра, головне святилище якого розташовувалось у Геліополі. Коли місто перетворилось на загальноєгипетський релігійний центр – як Ніппур в Шумері, – Ра очолив „державний” пантеон, злившись у підсумку з одним із найархаїчніших богів – Гором, в єдиний культ Ра-Горахте. Внаслідок перетворення Фів у столицю Єгипту доби Середнього царства, пантеон очолив фіванський сонячний бог Амон, котрий невдовзі злився з Ра в синкретичного уніфікованого Амона-Ра [34, с. 75].

(Далі буде)

Джерела та література: 1. Ассман Я. Египет: теология и благочестие ранней цивилизации. – М.: Присцельс, 1999. – 368 с.; 2. Бадж У. Египетская религия. Египетская магия. – М.: Новый Акрополь, 1996. – 403 с.; 3. Брэстед Д.Г. История Египта с древнейших времен до персидского завоевания: В 2-х т. – М.: Изд-во Сабашниковых, 1915. – Т. 1. – 345 с.; 4. Васильев Л.И. История религий Востока: Религиозно-культурные традиции и общество. – М.: Высшая школа, 1983. – 368 с.; 5. Васильев Л.С. История религий Востока. – М.: Высшая школа, 1988.

– 414 с.; **6.** Донины А. Люди, идолы и боги. Очерки истории религий. – М.: Политиздат, 1966. – 368 с.; **7.** Дубровская О. Древние религии мира. – М.: РИПОЛ-Классик, 2003. – 448 с.; **8.** Коростовцев М.А. Религия Древнего Египта. – СПб.: Журнал „Нева”, „Летний Сад”, 2000. – 464 с.; **9.** Косидовский З. Когда солнце было богом. – М.: Наука, 1991. – 336 с.; **10.** Львов А.Н. В стране Амон-Ра. – СПб.: Тип-ия А. Бенке, 1911. – 193 с.; **11.** Малерб М. Религии человечества. – М.-СПб.: Рудомино, Университетская книга, 1997. – 599 с.; **12.** Масперо Г. Древняя история народов Востока. – М.: Тип-ия В. Рихтера, 1911. – 714 с.; **13.** Миллер В.Ф. Очерки по истории народов Древнего Востока. Египет. – М.: Тип-ия Иванова, 1904. – 263 с.; **14.** Перепёлкин Ю.А. История Древнего Египта / Под общ. ред. А.Л. Вассоевича. – СПб.: Журнал „Нева”, „Летний Сад”, 2001. – 608 с.; **15.** Петровский Н.С., Белов А.М. Страна большого Хапи. – Л.: Детская литература, 1955. – 392 с.; **16.** Религии Древнего Востока. – М.: Восточная литература, 1995. – 344 с.; **17.** Рагозина З.А. Древнейший Египет. – СПб.: Тов-во А.Ф. Маркс, 1904. – 268 с.; **18.** Рузаева Н.Г. Древний Египет. Происхождение обрядов и праздников. – М.: МГУК, 1997. – 18 с.; **19.** Силиотти А. Египет: Храмы, люди, боги. – М.: АСТ, 2015. – 292 с.; **20.** Снегирёв И.Л., Францов Ю.П. В Древнем Египте. – М.: ОГИЗ, 1938. – 300 с.; **21.** Солкин В.В. Египет: Вселенная фараонов. – М.: Кучково поле, 2014. – 614 с.; **22.** Хвостов М.М. История Древнего Востока. – М.-Л.: , 1927. – 275 с.; **23.** Шемшук В.А. Когда люди были богами: История эволюции человечества. – М.: Будущее России, 2000. – 128 с.; **24.** Элиаде М. Трактат по истории религий: В 2-х т. – СПб.: Алетейя, 1995. – Т. 1. – 394 с.; **25.** Baikie I. Egyptian Antiquities of Nile Valley. – L.: Methuen, 1932. – 874 p.; **26.** Blackman A. The Rite of Opening. The Mouth in Ancient Egypt and Babylonia // Journal of Egyptian Archaeologie, 1924. – Vol. 10. – P. 47-60; **27.** Blackman A.M. Myth and ritual in Egypt. – Oxf.-L.: Oxford University Press, 1933. – 202 p.; **28.** Breasted J.H. Development of Religion and Thought in Ancient Egypt. – N.Y.: C. Scribner's sons, 1912. – 410 p.; **29.** Cerny J. Ancient Egyptian religion. – L.: Hutchinsons University Library, 1952. – 172 p.; **30.** Clarke S., Engelbach R. Ancient Egyptian Masonry. – L.: Book Tree, 1999. – 352 p.; **31.** Erman A. The Ancient Egyptians. – N.Y., 1966. – 428 p.; **32.** Frankfort H. Ancient Egyptian religion. – N.Y.: Dover Publications, 2011. – 208 p.; **33.** Hayes W.C. The scepter of Egypt. – N.Y.: Published by Harper & Bros, 1954. – 399 p.; **34.** Kemp B.J. Ancient Egypt: Anatomy of a Civilization. – L.-N.Y.: Routledge, 2005. – 448 p.; **35.** Petrie Fl. Predynast Egypt. – L., 1920. – 585 p.; **36.** Sayce A.H. The religions of Ancient Egypt and Babylonia. – Edinburgh: T. & T. Clark, 1902. – 534 p.